

УДК 364.35-624(477)

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2020-1.15>

Смочко В.Ю.

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів,
Ужгородський торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

ФІНАНСОВІ ТА СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Розглянуто особливості сучасного етапу розвитку пенсійної системи та її функціонування на регіональному рівні (на прикладі Закарпатської області). Проаналізовано діяльність Пенсійного фонду України як основного інституту у сфері пенсійного забезпечення, визначено основні тенденції у формуванні доходів та видатків бюджету фонду за останні роки. На основі статистичних даних зроблено порівняльний аналіз основних соціальних і демографічних показників регіону за десятиліття, виявлено позитивні та негативні тенденції соціально-економічного розвитку регіону та ймовірні чинники, що їх спричинили. Встановлено, що соціальна, демографічна та ментальна специфіка регіону посилює диспропорції соціально-економічного розвитку території, а відсутність довготермінових державних стратегій регіонального та міжрегіонального розвитку лише послаблює євроатлантичні шанси України. У процесі дослідження з'ясовано, що несвочасне впровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового пенсійного страхування та слабка інституалізація системи недержавних пенсійних фондів є небезпечним гальмом реформи пенсійної системи та джерелом майбутніх кризових явищ як у соціальній, так і економічній царині.

Ключові слова: пенсійна система, страхування, пенсіонери, зайняте населення, ринок праці, рівень життя, регіональний розвиток.

ФИНАНСОВЫЕ И СОЦИАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ ПЕНСИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ НА МЕСТНОМ УРОВНЕ

Смочко В.Ю.

Рассмотрены особенности современного этапа развития пенсионной системы и ее функционирования на региональном уровне (на примере Закарпатской области). Проанализирована деятельность Пенсионного фонда Украины как основного института в сфере пенсионного обеспечения, определены основные тенденции в формировании доходов и расходов бюджета фонда за последние годы. На основе статистических данных выполнен сравнительный анализ основных социальных и демографических показателей региона за десятилетие, выявлены положительные и отрицательные тенденции социально-экономического развития региона и вероятные факторы, которые их вызвали. Установлено, что социальная, демографическая и ментальная специфика региона усиливает диспропорции социально-экономического развития территории, а отсутствие долгосрочных государственных стратегий регионального и межрегионального развития только ослабляет евроатлантические шансы Украины. В процессе исследования установлено, что несвоевременное внедрение накопительной системы обязательного пенсионного страхования и слабая институализация системы негосударственных пенсионных фондов являются опасным тормозом реформы пенсионной системы и источником будущих кризисных явлений как в социальной, так и экономической сфере.

Ключевые слова: пенсионная система, страхование, пенсионеры, занятое население, рынок труда, уровень жизни, региональное развитие.

FINANCIAL AND SOCIAL ASPECTS OF FUNCTIONING OF THE PENSION SUPPORT SYSTEM AT THE LOCAL LEVEL

Smochko Valeria

In the article considered the features of the current stage of development of the pension system and its functioning at the regional level (for example, Transcarpathian region). The current state of retirement provision in the region is characterized by nationwide tendencies in the aging of the population, which, along with a decrease in the population, aggravate the problem of growing social burden on the working population, employers and the state budget. The activity of the Pension Fund of Ukraine as the main institution in the field of domestic pension provision is analyzed, the main tendencies in the formation of income and expenses of the Pension Fund budget in recent years are identified. Based on statistical data, a comparative analysis of the main social and demographic indicators of the region over the last decade is made, positive and negative trends in the socio-economic development of the region and the likely factors that caused them are identified. It has been established that the social, demographic and mental specificities of the region increase the disproportions of territorial socio-economic development, and the absence of long-term state strategies for regional development only weakens

the Ukraine's Euro-Atlantic chances. It is concluded that the decrease in the number of pensioners in the region during 2011-2019 is caused not by a demographic factor, which is not significant, but is a consequence of the phased implementation of the pension reform, which establishes increasingly stringent standards regarding the retirement age and length of service; another important factor in reducing the number of retirees is the migration of people of pre-retirement and retirement age to other countries, where social payments and services are more comfortable for them. Strengthening labor migration to countries with more dynamic economies is a significant factor in the imbalance of the domestic labor market, and accordingly the pension system, because according to experts, over 18% of the country's able-bodied population who do not pay social contributions work abroad. In regions with poorly developed production capacities, such as Transcarpathia, the problem of the ratio of the employed population to the number of pensioners is becoming especially acute. In the course of the research, it was found that the untimely introduction of the compulsory system of compulsory pension insurance and the weak institutionalization of the system of non-state pension funds are a dangerous brake on pension system reform and a source of future crisis phenomena both in the social and economic fields.

Keywords: pension system, insurance, pensioners, employed population, labor market, standard of living, regional development.

Постановка проблеми. Україна пережила небезпечний суспільно-політичний стрес 2013–2014 рр. (Революція гідності, втрата Криму, гібридна інтервенція на Сході), що спричинило складні трансформаційні процеси в економіці, пов'язані передусім із вимушеною і кардинальною експортно-імпортною переорієнтацією з ринків країн СНД, насамперед Росії, на ринки Європейського Союзу та інших «нетрадиційних» для вітчизняної економіки країн. Країна опинилася перед серйозними локальними та глобальними викликами, про що свідчить як падіння ВВП зі 183,31 млрд дол. США у 2013 р. до 90,62 млрд у 2015 р., так і ріст державного боргу (із 40,1% ВВП у 2013 р. до 81% у 2016 р.) [1]. Вітчизняна економіка виявилася достатньо гнучкою за швидкістю адаптування до обставин, що склалися, і з 2016 р. почала швидко відновлюватися: співвідношення державного боргу до ВВП знизилося до 50% на кінець 2019 р., а ВВП на душу населення зріс із 2 115,4 дол. США (2015 р.) до 4 200 дол. США в 2019 р. (орієнтовно з урахуванням показників «дистанційного перепису населення»), перевершивши рівень докризового 2013 р. – 4 030 дол. США [2].

Зміна форм фінансових відносин спричиняє й незворотні зміни в соціально-трудових відносинах. У сучасних вітчизняних реаліях фінансовий ринок створює негативний тиск на ринок праці, у результаті чого загострюється проблема якості та рівня життя населення. Тоді як якість життя населення стає провідним індикатором соціально-економічного розвитку країн світу, і в цьому рейтингу Україна, на жаль, п'ять років поспіль опускалася «на дно»: 111-та позиція у 2018 р. попри 64-му позицію у 2013 р., дещо покращивши позиції в 2019-му – 96-місце [3]. Реформування пенсійної системи відбувається на несприятливому загальному соціально-економічному тлі (падіння промислового виробництва не припиняється вже котрий квартал поспіль), що зумовлює значні деструктивні процеси у функціонуванні Пенсійного фонду України (ПФУ), які проявляються, перш за все, у політично, а не економічно обґрунтованих діях. Наявні регіональні відмінності соціально-економічного розвитку накладають певні особливості формування та використання фінансових ресурсів пенсійного страхування на місцевому рівні, а їх аналіз дає змогу виявити негативні та позитивні соціально-економічні тенденції в регіоні, а також оцінити ефективність функціонування і реформування пенсійної системи на регіональному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема пенсійного забезпечення як одного з найважли-

віших аспектів соціального захисту завжди була актуальною серед вітчизняних науковців. Праці Б. Зайчука, М. Кравченко, В. Куценко, Е. Лібанової, С. Реверчука, У. Садової, О. Ткача, В. Яценко присвячено теоретичним основам реформування вітчизняної системи пенсійного страхування. Питанням фінансового забезпечення пенсійних фондів в Україні та подальшого проведення пенсійної реформи приділяють увагу В. Грушко, С. Закірова [7], М. Карлін, Б. Надточій, В. Федосов та ін.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення особливостей функціонування пенсійної системи в регіоні в умовах реформування, а також формування та використання фінансових ресурсів пенсійного страхування на місцевому рівні (на прикладі Закарпатської області).

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний стан пенсійного забезпечення у Закарпатській області характеризується загальнонаціональними тенденціями старіння населення, що поряд зі зменшенням чисельності населення поглиблюють проблему зростання навантаження на працююче населення, роботодавців і держбюджет України. Дослідження особливостей формування та використання фінансових ресурсів пенсійного страхування у Закарпатській області здійснено на основі статистичних даних центральних та регіональних органів Державної служби статистики та Пенсійного фонду України.

Пенсійний фонд України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністерство соціальної політики, що реалізує державну політику з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню.

Пенсійний фонд організовує і контролює виконання бюджету, координує роботу учасників бюджетного процесу. Головні управління забезпечують виконання бюджетів, планів доходів і видатків, цільове й ефективне витрачання коштів. Єдині правила ведення бухгалтерського обліку надходження і використання коштів Пенсійного фонду та єдині форми звітності про виконання бюджету органами Пенсійного фонду визначаються Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність», Порядком складання фінансової та бюджетної звітності розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів, звітності фондами загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування, затвердженим Наказом Мініс-

терства фінансів України від 24 січня 2012 р. № 44. Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду надсилається до Рахункової палати України, Міністерства фінансів України, Міністерства соціальної політики України та Державної казначейської служби України. Статистична та бухгалтерська звітність Пенсійного фонду формується наростаючим підсумком із початку року за підсумками роботи органів Пенсійного фонду протягом кварталів та року в цілому. Річний звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду в розрізі статей витрат протягом двох тижнів після його затвердження правлінням Пенсійного фонду підлягає обов'язковій публікації в офіційних друкованих виданнях. Інформація про час і місце публічного представлення звіту оприлюднюється разом зі звітом про виконання бюджету Пенсійного фонду [4].

Доходи Пенсійного фонду мають цільове призначення і спрямовуються виключно на фінансування пенсійних виплат та інших виплат, які пов'язані з функціонуванням системи пенсійного забезпечення.

На обліку в Пенсійному фонді України станом на 1 листопада 2019 р. перебувало 11 349,2 тис пенсіонерів, що на 88,44 тис осіб менше порівняно з 1 листопада 2018 р. Із загальної чисельності пенсіонерів 6 934,4 тис жінок (61,1%) та 4 414,8 тис чоловіків (38,9%) [3]. Динаміку кількості пенсіонерів протягом останніх п'яти років відображено на рис. 1.

За 2018 р. загальна сума видатків на пенсійні та інші заплановані виплати становила 358,6 млрд грн, що на 67,1 млрд грн (або 23%) більше порівняно з минулим роком. До бюджету ПФУ за 2018 р. з усіх джерел фінансування надійшло 352,2 млрд грн, що на 59,8 млрд грн більше, ніж у попередньому році. Власні надходження становили 202,1 млрд грн, що на 43,2 млрд грн, або на 27,2%, більше, ніж у 2017 р. Із державного бюджету України на фінансування пенсійних виплат та покриття дефіциту коштів для виплати пенсій надійшло 150,1 млрд грн (на 16,6 млрд грн, або на 12,4%, більше, ніж у попередньому році). Станом на 01.01.2019 залишок коштів становив 98,7 млн грн. Питома вага дефіциту коштів ПФУ в загальному обсязі

видатків фонду в 2018 р. становила 10,3%, у 2017 р. – 19,2%, а в 2016 р. – 31,3%. В обсязі ВВП дефіцит ПФУ становив у 2018 р. 1,1%, у 2017 р. – 1,9%, а в 2016 р. – 3,3% [4].

Середній розмір пенсійної виплати по країні станом на 01.01.2019 становив 2 645,66 грн проти 2 480,46 грн станом на 01.01.2018 (ріст 6,7%). Станом на 01.07.2019 середній розмір пенсійної виплати по країні зріс до 3 005,96 грн (+13,62% до початку року). Лідерами за середніми пенсійними виплатами є м. Київ (3 677,05 грн на 01.01.2019; 4 147,91 грн на 01.07.2019) та Донецька область (3 438,93 грн на 01.01.2019; 3 949,98 грн на 01.07.2019); аутсайдерами вже не перший рік поспіль – Тернопільська (2 059,47 грн на 01.01.2019; 2 315,87 грн на 01.07.2019), Чернівецька (2 134,72 грн на 01.01.2019; 2 386,19 грн на 01.07.2019) та Закарпатська (2 139,66 грн на 01.01.2019; 2 384,18 грн на 01.07.2019) області [4].

До структури Пенсійного фонду України входить 124 територіальні управління. У Закарпатській області знаходиться одне територіальне управління.

Упродовж 2018 р. до бюджету Пенсійного фонду області з усіх джерел фінансування надійшло 6 854,8 млн грн (+11,68% до показників 2017 р.), з яких власні надходження – 30,2 млн грн (+16,15%). Із державного бюджету на покриття дефіциту коштів ПФУЗО надійшло 3 455,6 млн грн, що становить 56,7% усіх надходжень фонду. Загальний обсяг видатків на пенсійні виплати становив 6 842,8 млн грн, що на 838,1 млн грн, або на 14,34%, більше, ніж у 2017 р., при цьому кількість пенсіонерів скоротилася з 280,1 тис осіб станом на 31.12. 2017 до 273,6 тис осіб станом на 31.12.2018.

Скорочення кількості пенсіонерів продовжилося в наступному році, і станом на 01.10.2019 в області налічувалося 270,4 тис осіб (регіональна динаміка відображена на рис. 2 та в табл. 1). Упродовж трьох кварталів 2019 р. до бюджету Пенсійного фонду області з усіх джерел фінансування надійшло 6 141,6 млн грн, з яких власні надходження – 22,2 млн грн. Надходження частини єдиного внеску на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування в області становить

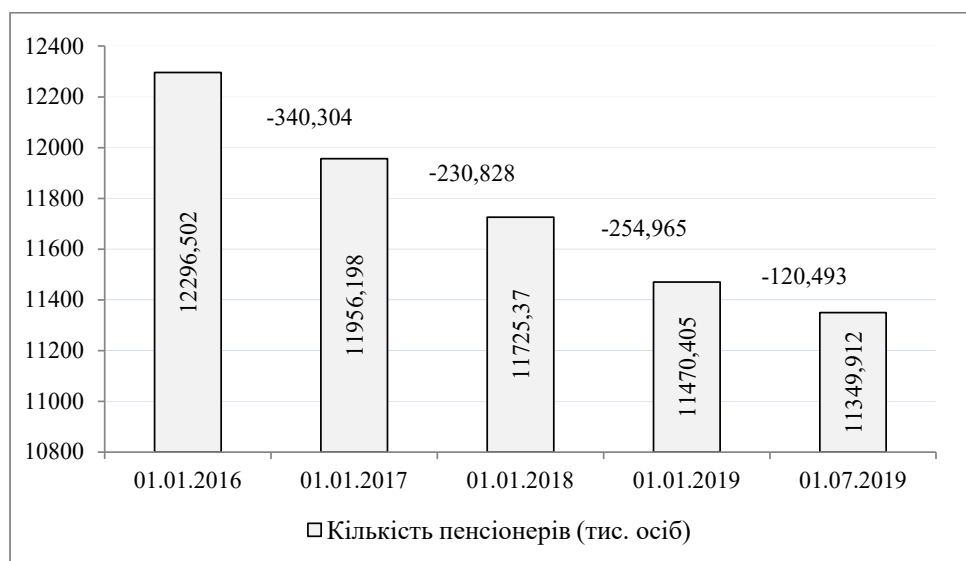

Рис. 1. Динаміка кількості пенсіонерів, 2012–2019 рр.

2 840,8 млн грн, що на 445,3 млн грн (118,6%) більше порівняно з відповідним періодом минулого року. Загальний обсяг видатків на виплату і доставку пенсій та грошових допомог становив 6 044,6 млн грн, що на 963,5 млн грн, або на 19%, більше порівняно з відповідним періодом 2018 р. [5].

Кількість пенсіонерів у регіоні скорочується починаючи з 2011 р., коли було досягнуто максимуму у 297 тис осіб (регіональну соціальну та демографічну динаміку відображено в табл. 1 та на рис. 2). Причому

скорочується й питома вага пенсіонерів по відношенню до наявного населення області – з 23,81% у 2011 р. до 21,52% у III кварталі 2019 р., що ніяк не корелюється з динамікою наявного населення, максимум якого припадає на 2015 р. (сплеск внутрішньої міграції внаслідок бойових дій на Сході), а темпи депопуляції впродовж 2015–2019 рр. – 4,7 тис осіб, або 0,37%, на порядок менші за темпи скорочення кількості пенсіонерів за той же період: на 22,8 тис осіб, або на 8,43%. Із цього можна зробити висновок, що скорочення кількості пен-

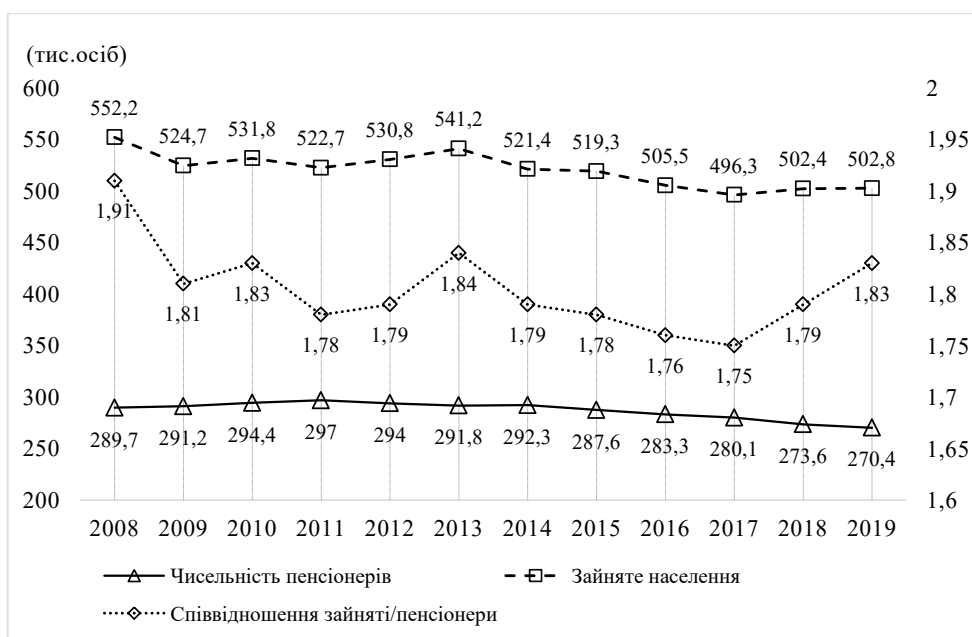

Рис. 2. Динаміка чисельності пенсіонерів та зайнятого населення регіону

Джерело: побудовано автором за даними [5; 6]

Таблиця 1. Основні соціальні та демографічні показники регіону, 2008-2019 рр.

Рік	Наявне населення, тис. осіб	Зайняте населення		Чисельність пенсіонерів		Співвідношення «зайняте населення/пенсіонери»	Середньомісячна заробітна плата		Середній розмір місячної пенсії	
		в середньому, тис. осіб	у % до наявного населення	на кінець звітнього періоду, тис. осіб	у % до наявного населення		грн	\$ США	грн	\$ США
2008	1242,6	552,2	44,44	289,7	23,31	1,906	1445	274,44	636,84	120,91
2009	1243,4	524,7	42,20	291,2	23,42	1,802	1554	199,46	770,27	98,87
2010	1244,8	531,8	42,72	294,4	23,65	1,806	1846	232,61	858,90	108,23
2011	1247,4	522,7	41,90	297,0	23,81	1,760	2069	256,41	981,84	121,68
2012	1250,7	530,8	42,44	294,0	23,51	1,805	2351	293,33	1071,55	133,69
2013	1254,4	541,2	43,14	291,8	23,26	1,855	2553	321,66	1254,09	158,00
2014	1256,9	521,4	41,48	292,3	23,26	1,784	2744	230,84	1308,97	110,12
2015	1259,6	519,3	41,23	287,6	22,83	1,806	3381	154,77	1349,43	61,77
2016	1259,2	505,5	40,15	283,3	22,50	1,784	4298	168,21	1462,30	57,23
2017	1258,8	496,3	39,43	280,1	22,25	1,772	6355	238,94	1597,90	60,08
2018	1258,1	502,4	39,93	273,6	21,75	1,836	8070	296,68	1997,29	73,43
2019*	1254,9	502,8	40,00	270,4	21,52	1,860	9300	351,87	2296,16	86,98

*станом на 01.10.2019 р.

сіонерів у регіоні протягом 2011–2019 рр. спричинено не демографічним чинником (що є несуттєвим), а є передусім наслідком поетапного впровадження пенсійної реформи: так, саме на 2011–2017 рр. припадає другий етап, що характеризується вирівнюванням пенсійного віку чоловіків і жінок (60 років) та встановленням мінімального страхового стажу в 15 років. Третій етап, що розпочався в 2017 р., встановлює ще більш жорсткі нормативи по пенсійному віку та страховому стажу, що, безумовно, відобразилося на темпах скорочення кількості пенсіонерів: якщо впродовж 2011–2016 рр. темпи скорочення кількості пенсіонерів становило в середньому 0,97% щорічно, то в 2017–2019 рр. вони зросли до щорічних 1,59%. Іншим вагомим чинником скорочення кількості пенсіонерів є міграція осіб передпенсійного та пенсійного віку в інші країни (здебільшого Євросоюз, США, Ізраїль), де пенсійні чи соціальні виплати та послуги більш комфортні для людей похилого віку. Причому саме активізація впровадження пенсійної реформи й прискорила міграцію, оскільки в регіоні традиційно багато осіб середнього та похилого віку, так звані «заробітчани», які не мають жодного страхового стажу через те, що все своє трудове життя напівлегально чи нелегально працювали поза межами регіону – спочатку на теренах СРСР, потім – СНД та Євросоюзу.

Цікавою видається динаміка зайнятості населення регіону (верхній графік рис. 2). Коливання графіка, вочевидь, синхронізовані із соціально-економічною та політичною ситуацією в країні: глобальна криза 2008 р. спричиняє локальний мінімум 2009 р. на графіку, податкова реформа 2010 р. – черговий мінімум 2011 р. на графіку, підготовка до Євро-2012 та нормативна лібералізація, що її супроводжувала, – у результаті маємо максимум 2013-го на графіку. Суспільно-політична криза 2013–2014 рр. спричиняє стійке зменшення чисельності зайнятого населення регіону: з 541,2 тис осіб у 2013 р. до 496,3 тис осіб у 2017 р. (майже на 9%), а питома вага зайнятого населення по відношенню до наявного населення за цей же період скорочується із 43,14% до 39,43%, що відображає специфіку регіону, трудові ресурси якого надзвичайно мобільні і за несприятливих внутрішніх умов швидко «перетікають» на ринок праці сусідніх країн.

Серед регіонів України за рівнем зайнятості населення Закарпатська область посідає 21-е місце, а за рівнем наявного доходу в розрахунку на одну особу (33 891,1 грн) – 23-е місце, випереджаючи тільки Донецьку та Луганську області, що внаслідок бойових дій зазнали соціально-економічної стагнації. Середня заробітна плата в регіоні не може конкурувати ні із середньою по країні, ні з мінімальною заробітною платою у найближчих європейських сусідів (Польщі, Словаччині, Чехії, Угорщині – понад 400 євро), ринок праці яких надзвичайно лояльний до трудових мігрантів-закарпатців, перш за все будівельників, що мають високу кваліфікаційну репутацію в Євросоюзі.

Динаміка середньомісячної заробітної плати в регіоні має очевидний позитивний тренд (рис. 3), однак лише в національній валюті, яка неодноразово демонструвала дива курсової еквілібристики, що, власне, й відобразилося на графіку заробітної плати в доларовому еквіваленті. Падіння заробітної плати в 2015 р. (154,8 дол. США) виявилось більш глибоким, аніж падіння внаслідок глобальної кризи 2008–2009 рр. (199,5 дол. США), а рівня 2013 р. в 321,7 дол. США заробітна плата досягла лише в II кварталі 2019 р. Починаючи з 2016 р. заробітна плата в доларовому еквіваленті демонструє стабільну позитивну динаміку, що відображається й на показниках ЄСВ і, відповідно, надходженнях до Пенсійного фонду.

Ситуація із середнім розміром місячної пенсії менш оптимістична. Глибина падіння середньої пенсії у доларовому еквіваленті співмірна з падінням заробітної плати: «дно» 2015–2016 рр. сягнуло 57,2 дол. США. Однак темпи росту пенсії значно нижчі за темпи росту заробітної плати; причому рівня 2013 р. (158 дол.) середня пенсія так і не поновила, ледь дотягнувши до 87 дол. у 2019 р., що навіть нижче за рівень кризового 2009 р. – 99 дол. Якщо в 2013 р. середня заробітна плата лише вдвічі перевищувала середню пенсію, то в 2019 р. – уже в чотири рази, і цей розрив нині лише збільшується. Теоретично розрив мав би частково нівелюватися надбавками до пенсії за рахунок другого та третього рівнів пенсійної системи, однак накопичувальна система загальнообов'язкового пенсійного страхування (другий рівень), із запізнен-

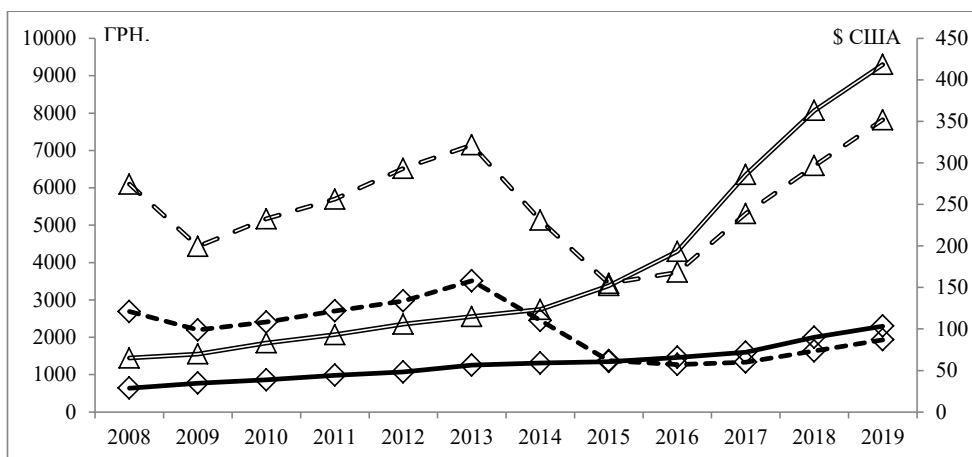

Рис. 3. Динаміка заробітної плати та пенсії в регіоні

Джерело: побудовано автором за даними [1; 5; 6]

ням щонайменше в десять років, буде впроваджена, за оптимістичних обставин, тільки в 2020 р.; система ж недержавного пенсійного забезпечення, або так званий третій рівень пенсійної системи, перебуває на межі колапсу і потребує кардинального й системного перезавантаження. Поки що пенсійна система тримається суто на «солідарності» працюючих та автовласників, тобто фактично на пенсійному податку, що його сплачують офіційно працюючі особи (частка з ЄСВ) та власники авто під час реєстрації.

Починаючи з 2017 р. намітився певний ріст чисельності зайнятого населення регіону, питома вага якого по відношенню до наявного населення зросла з 39,43% до 40% станом на III квартал 2019р, збільшившись до 502,8 тис осіб. Водночас помітне прискорення скорочення кількості пенсіонерів, питома вага яких по відношенню до наявного населення зменшилася з 22,25% (2017 р.) до 21,52% (01.10.2019), або з 280,1 до 275,3 тис осіб. Що позитивно відобразилося на співвідношенні «зайняте населення/пенсіонери» (середній графік рис. 2), мінімум якого – 1,772 – припав саме на 2017 р.; за два роки цей важливий соціальний показник зріс до 1,86. Це свідчить про те, що починаючи з третього етапу (2017 р.) пенсійна реформа почала демонструвати певні очікувані суспільно-соціальні результати. Підвищення пенсійного віку, особливо посилення прогресуючих нормативів щодо страхового стажу, зумовлює скорочення кількості пенсіонерів, але водночас спонукає до легалізації трудових ресурсів: для працездатних осіб домінуючо стає не досягнення достатнього пенсійного віку, а набуття необхідного страхового стажу, що, по суті, значно посилює залежність пенсійної системи (перш за все пенсійних фондів) від стану ринку праці, а отже, від стану та ефективності вітчизняної економіки. Тобто результативність пенсійної реформи в Україні залежить не стільки від інструментарію, форм та методів її реалізації, скільки від наявності в країні системно осмислених і дієвих національних стратегій та програм розвитку. На жаль, у цьому сенсі вітчизняна пенсійна реформа поки що опирається на очевидний «політико-економічний вакуум».

Так, за даними Міжнародної організації праці (МОП), річний обсяг виробництва на зайнятого українця становить 7 767 дол., або 20,5 тис дол. за паритетом купівельної спроможності, тоді як, приміром, у Німеччині ці показники – 128,9 тис та 97,7 тис дол. відповідно. Тому й не дивно, що Україна в Індексі глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index – 2019) перебуває на 85-му місці серед 141 країни, представленої в даному рейтингу Всесвітнього економічного форуму.

В Україні високий рівень суспільної недовіри до представницьких, адміністративних, правових, фінансових та інформаційних інституцій, що є наслідком неефективної та безперспективної в сенсі геостратегічного позиціонування, внутрішньої та зовнішньої державної політики. Власне, через недовіру до суспільних інституцій індустрія недержавного пенсійного забезпечення (третій рівень пенсійної системи) зайшла в глухий кут: активи недержавних пенсійних фондів на початок 2019 р. становили тільки 2,8 млрд грн, що не перевищує 0,64% порівняно з активами Пенсійного фонду (438 млрд грн). А накопичувальна система загальнообов'язкового пенсійного страхування (другий рівень), що мала бути впроваджена ще в 2007-му,

так і не запрацювала. Хоча активи другого та третього рівнів могли і мали б стати потужним джерелом внутрішніх інвестицій, як це й відбувається в розвинутих країнах: у Великобританії, приміром, ці активи досягли 3 трлн дол., у Канаді – 1,6 трлн дол., у Нідерландах – 1,5 трлн дол. [7, с. 9].

Висновки з проведеного дослідження. Основи солідарної пенсійної системи, що фактично безальтернативно діє в Україні, закладалися в реаліях першої половини ХХ ст. за зовсім інших соціально-демографічних чинників (рівень народжуваності, тривалість життя, кількість пенсіонерів, чисельність працюючих, рівень життя тощо). Потенціал солідарної системи давно себе вичерпав, через що, власне, п'ятнадцять років тому для України й було розроблено модель трирівневої пенсійної системи, яка, на жаль, так і не запрацювала, залишаючись фактично однорівневою. Однак відтоді пенсійні системи у світі пішли далі у своєму розвитку, що вимагає серйозної ревізії та перегляду вітчизняної концепції пенсійного реформування.

Симптоматично, що в Закарпатській області, яка межує з чотирма країнами Євросоюзу і значна частина працездатного населення якої добре орієнтується на ринку праці сусідніх країн, не зареєстровано жодного з 64 функціонуючих в Україні недержавних пенсійних фондів, що є серйозним індикатором недовіри до інструментарію недержавних фінансових установ.

Починаючи з 2011 р. динаміка чисельності пенсіонерів у регіоні є негативною; чинниками скорочення пенсіонерів є як нормативне підвищення критеріїв нарахування пенсій, так і незворотна міграція осіб передпенсійного та пенсійного віку в країни з більш високим рівнем соціального забезпечення людей похилого віку.

Виявлена тенденція збільшення розриву між рівнями середньої заробітної плати та середньої пенсії (що перевищує 400%) є міною сповільненої дії на соціальному полі регіону.

Як за рівнем наявного доходу у розрахунку на одну особу, так і за середньою заробітною платою та, відповідно, середнім розміром пенсійних виплат Закарпатська область є одним з аутсайдерів серед вітчизняних регіонів. А реальний (та й статистичний) контраст рівня життя між Закарпаттям і сусідніми європейськими регіонами є потужним чинником складних, здебільшого негативних, соціально-економічних та демографічних процесів, що відбуваються в регіоні. Відсутність державних стратегій регіонального розвитку (приміром, Карпатського регіону, що об'єднує чотири вітчизняні області) тільки посилює негативні тенденції та суттєво послаблює євроатлантичні шанси України.

Україна опинилася перед гострою необхідністю формування далекосяжної й цілісної політики соціально-економічного розвитку, без реалізації якої неможливо забезпечити суспільну стабільність, не кажучи вже про якийсь прийнятний сталий розвиток. Ця політика повинна враховувати ресурсну, соціальну, демографічну та ментальну специфіку як вітчизняних регіонів (особливо прикордонних), так і регіонів закордонних, оскільки ринки України (особливо ринок праці) мають багато чутливих дотичних до ринків суміжних країн, у першу чергу ЄС та Росії. Відповідно, й діяльність пенсійних інституцій (державних, приватно-державних чи недержавних) повинна трансформуватися під специфічні регіональні особливості.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 01.02.2020).
2. Мінфін : портал фінансових новин. URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/2019/> (дата звернення: 29.01.2020).
3. The legatum prosperity index-2019 : Creating the Pathways from Poverty to Prosperity. URL : <https://www.prosperity.com/rankings> (дата звернення: 29.01.2020).
4. Пенсійний фонд України : інформаційна сторінка вебпорталу. URL : <https://www.pfu.gov.ua/> (дата звернення: 29.01.2020).
5. Головне управління Пенсійного фонду України в Закарпатській області : інформаційна сторінка вебпорталу. URL : <https://www.pfu.gov.ua/zk/> (дата звернення: 29.01.2020).
6. Головне управління статистики у Закарпатській області. Статистична інформація. URL : <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/statinfo.html> (дата звернення: 29.01.2020).
7. Закірова С. Накопичувальна пенсійна система: міжнародний досвід і світова практика. *Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ*. URL : <http://nbuviap.gov.ua/images/dumka/2019/9.pdf> (дата звернення: 25.09.2019).

References:

1. Ofitsijnyj sajt Derzhavnoho komitetu statystyky Ukrainy [Official site of the State Statistics Committee of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 01.02.2020)
2. Minfin : portal finansovyh novyn [Minfin: financial news portal]. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/2019/> (accessed: 29.01.2020)
3. The legatum prosperity index-2019 : Creating the Pathways from Poverty to Prosperity. Available at: <https://www.prosperity.com/rankings> (accessed 29.01.2020)
4. Pensijnyj fond Ukrainy : Informatsiina storinka web-portal [Pension Fund of Ukraine: Information portal of the web-portal]. Available at: <https://www.pfu.gov.ua/> (accessed: 29.01.2020)
5. Holovne upravlinnia Pensijnogo fondu Ukrainy u Zakarpatskij oblasti : Informatsijna storinka web-portal [Main Department of the Pension Fund of Ukraine in the Transcarpathian region: Information page of web-portal] Available at: <https://www.pfu.gov.ua/zk/> (accessed: 29.01.2020)
6. Holovne upravlinnia statystyky u Zakarpatskij oblasti. Statystychna informatsija [Main Department of Statistics in the Transcarpathian region. Statistical information] Available at: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/statinfo.html> (accessed 29.01.2020)
7. Zakirova S. Nakopychuvalna pensijna sistema: mizhnarodnyj dosvid i svitova praktyka [Cumulative pension system: international experience and world practice]. *Centr doslidzhen socialnyh komunikacij NBUV* [Center for Social Communication Research of NBUW] Available at: <http://nbuviap.gov.ua/images/dumka/2019/9.pdf> (accessed: 25.09.2019)

E-mail: v-smochko@ukr.net